

ZÉKÁNY KRISZTINA

ÉTELLEL, ITALLAL KAPCSOLATOS MAGYAR LEXIKAI KÖLCSÖNZÉSEK A KÁRPÁTALJAI NYELVEKBEN ÉS NYELVJÁRÁSOKBAN KENYÉR- ÉS EGYÉB TÉSZAFAÉLÉK

KIVONAT: A nyelvek kölcsönhatása Kárpátalja esetében abszolút természetesenek mondható. A kölcsönhatás foka a történelmi időszaktól, valamint a kutatópontok lakosságának nemzetiségi összetételétől is nagymértékben függ.

Korábban igen erős volt a magyar nyelv hatása a térségben. A történelmi szókölcönzések sok esetben beépültek, hozzáidomultak a többi nyelv szókészletéhez, s mára már nemigen lehet megkülönböztetni őket.

De minden korban jelen vannak az ún. dublettek is, amikor a beszélő felváltva használja több nyelven is valaminek a megnevezését anélkül, hogy ez a társalgásban bárkit is korlátozna a környezetében: pl. orosz *gorod* – ukr. *miszto* – magy. *város*.

A vegyes lakosságú településeken vagy a színmagyar falvakba beházasodó más nemzetiségűek csakhamar megszólalnak magyarul. A kárpátaljai nem magyar ajkúak nyelvezetében tehát az orosz, román, szlovák, roma szavakon kívül nagy számban fordulnak elő magyar szavak is.

A kulináriával, étellel, itallal kapcsolatos szókinccs pedig kimeríthetetlen tárháza a nyelvi kölcsönzésnek. Mivel egymás konyháját, ízeit is eltanultuk, a fogások, konyhai eljárások, alapanyagok neve is átkerült a szomszédba.

KULCSSZAVAK: nyelvi kapcsolatok, multikulturális környezet, többnyelvűség, történelmi szókölcönzés, nyelvi változás, dublettek

KRISZTINA ZÉKÁNY

**HUNGARIAN LEXICAL
LOANWORDS RELATED TO
FOOD AND DRINK IN THE
LANGUAGES AND DIALECTS
OF TRANSCARPATHIA
BREAD AND OTHER
PASTRY PRODUCTS**

ABSTRACT: The interaction of languages in the case of Transcarpathia can be considered self-evident. The degree of interaction largely depends on the historical period and the ethnic composition of the population of the research sites.

In the past, the influence of the Hungarian language in the region was very strong. In many cases, historical loanwords were incorporated into the vocabulary of other languages and have become indistinguishable.

But in all periods, there are also so-called doublets, where speakers use the name of something in several languages without being restricted in their conversation within the given environment: e.g., Russian *gorod* – Ukrainian *misto* – Hungarian *city*.

In settlements with a mixed population, or in the case of marrying into entirely Hungarian villages, people of other nationalities soon start speaking Hungarian. Thus, in addition to the Russian, Romanian, Slovak and Roma words, there are also many Hungarian words in the language of the non-Hungarian speakers in Transcarpathia.

The culinary, food and drink-related vocabulary is an inexhaustible source of linguistic borrowing. As we have adopted the cuisine and tastes of others, the names of dishes, cooking methods and ingredients have also been passed on to our neighbours.

KEYWORDS: language links, multiculturalism, multilingualism, historical word borrowing, language change, doublets

Bevezetés

A nyelvek és kultúrák keveredésének eredményeképpen a kárpátaljaiak nyelve egy jellemző kevert nyelvváltozat. Bármilyen nemzetiségűnek is vallja magát a helyi lakos, a szomszéd, a rokon nyelvét valamilyen szinten megérti és használja is. A multikulturális környezetekre minden korban jellemző volt, hogy eltanulták egymástól, ami jó: a finom étellel együtt átvették annak nevét is, az alkotórészeinek a megnevezését, még az elkészítéshez szükséges eszközök elnevezéseit is. A helyi nem magyar lakosság is így gazdagodhatott számos magyar szóval. A tanulmányban előforduló élőnyelvi és szakirodalmi elemek egyaránt megtalálhatók a mai kárpátaljai nyelv (*po zakarpatszki*) kevert nyelvhasználatában.

Mivel a nyelvi kölcsönhatás jellemzően nyelvjárási síkon megy végbe, az adatok egy része a nyelvi standardtól eltér mind alaki, mind pedig jelentéstani szempontból.

Alaki eltérések

A magyar szó eredeti alakját nagyon gyakran szláv prefixumokkal és szuffixumokkal toldják:

kocsonya – ukr. *кочоня* (kacsanyá), *кѡчѡн'а* (kacsanyá) (Ноча 2009, 47.; Halász 2022, 42.),¹ *кочатіна* (kacsáténá) (Ноча 2009, 47.), *кочин'атина*

1 A példatár minden egyes szava után jelzem a szakirodalmi forrást. Amennyiben a példa után nincs forrásjelzés, úgy az saját gyűjtéséből származik.

(kacsényáténá) (Носа 2009, 47.), *кѡчѡня* (*kacsanya*) (Halász 2022, 42.; Lizanec 1976, 606.), *коченятина* (kacsényáténá) (Halász 2022, 42.); a magyarral megegyező jelentésben: *Кочоня буде на вечер.* – ‘Kocsonya lesz estére’. A *кочинѡтина* (kacsényáténá) forma toldalékolt alak később lerövidült *кочатѡина* (kacsáténá) formára (Носа 2009, 47.).

krumpli – *крупли* (krumpli), *крупля* (krumplyá), *круппиль* (krumpély) (Halász 2022, 43.), *круппиль* (krumpily) (Halász 2022, 43.), *кромпиль* (krompily) (Halász 2022, 43.; Lizanec 1976, 606.; Bárány 2021, 62.). Belőle alakult további toldalékolt variánsok: *крупплик* (krumplék) (Halász 2022, 43.), *круппличок* (krumplécsak) (Halász 2022, 43.), *круппиелка* (kruplielyká) (Halász 2022, 43.), *круппилька* (krumpélyká) (Halász 2022, 43.).

A szóalak változik meg az átvevő nyelvben:

darab – ukr. *дарѡб* (dáráb), *дарѡп* (dáráp) (Носа 2009, 45.), *дарѡпка* (dárápká) (Носа 2009, 45.), *дарѡба* (dárábá) (Носа 2009, 45.), *дарѡбиць* (dárábéc’) (Halász 2022, 40.): 1. egy rész a kenyérből: *дарѡб хлѡба* – ‘egy darab kenyér’; *Дѡбрый / ѡк дарѡбиць хлѡба* (Halász 2022, 40.) – ‘Jó, mint egy darabka kenyér’. 2. egyéb élelmiszer része: *крупплѡ на дарѡпчик* (Носа 2009, 46.) – ‘darabolt krumpli’. 3. általánosabb jelentésben vagy átvitt értelemben is előfordul, pl: *дарѡб идиѡта* – ‘egy darab idióta’ frazémában, ahol a szót kisművésű emberre, gyerekre használják.

Az elhallásból eredő szóvégi zöngétlen mássalhangzós változat is gyakori. A szó-visszakölcsönzés, mivel a magyar nyelvben szláv, közelebbről valószínűleg szlovén vagy szlovák eredetű (TESz. I: 593–594.; ЕСУМ. II: 129.; Kniezsa, I: 147–148.).

uzsonna – ukr. *ужѡна* (uzsoná), *ужѡнна* (uzsonná), *ожѡна* (ozsoná), *ожѡнна* (ozsonná): 1. az ebéd és vacsora közötti időszak étkezésének neve, 2. magának az ételnek a neve. *Прийдѡть на ожѡну!* – Gyertek uzsonnára! A szó érdekessége, hogy a magyar nyelvbe is a szlávból [bolg. *ужина*, szerbhorvát. *užina* (TESz, III: 1044..)] került, illetve általánosan ismert és használt a helyiek körében is az orosz *ужин* „vacsora” – a magyar forma használatát a jelentéskülönbség is indokolja.

Jelentéstani eltérések

Az eredeti magyar formához képest lexikai többletjelentés párosul az ukrán formához:

harapás – *гараніум* (hárápás) ,egy kis része valaminek’ (Káprály 2014, 137.).

kertész – *кертіиця* (kertécja) ,vakond’ (Káprály 2014, 140.).

A magyarban többjelentésű szó az átvevő nyelvben jelentéstaniilag specializálódik, azaz csak egy bizonyos jelentésben él tovább:

határ – *гатап* (hátár) ’a falu határa, a falu körüli szántóföldek.

szamár – *самар* (szamár), *самаре* (szamára) ,buta’.

Fogalomkörök

Az élőnyelvi elemeket az élet különböző színtereiről gyűjtjük be. Az eddigi tapasztalataink alapján a gazdálkodással, pásztorkodással, a ház berendezésével, öltözködéssel, időjárással, betegségekkel, ételek megnevezésével és elkészítésével, állattartással kapcsolatos szavak és kifejezések lesznek a legnagyobb számban minden vizsgált korban.

A továbbiakban biztosan tudunk majd vallással kapcsolatos csoportot elkülöníteni, valamint a régebbi átvételek között számos foglalkozással, tisztségekkel kapcsolatos szó és kifejezés is előfordul. A közigazgatás témaköre mellett ezek jellemzően az oktatással és a katonasággal kapcsolatosak. Ez utóbbi csoportok jellemzően azokból az átvételekből töltődnek majd fel, amelyeket az idősebb nemzedék ismer, használ. Ők tanultak még magyar iskolában, szolgáltak a magyar hadseregben, intéztek ügyeket a hivatalokban magyarul.

Az eddig gyűjtött anyagot az alábbi fogalomkörök szerint rendeztük:

Ruházat: *лајби* (lájbi) ,zakó’, *надраги* (nádráhi) ‘nadrág’, *ујоси* (ujos) ,zakó’, *будігрови* (bugyigovi) ,női alsónemű’, *бекеч* (bekecs) ,mellény’, *капча* (kápcsa) ,kapocs’, *бáбошнй* (bábosnéj) ,pettyes, babos’, *бојти* (bojti) ,bojt’, *мáшлйк* (maslék) ,masli’.

Gasztronómia, ételek, italok, konyhai eszközök: *тáнджир* (tándzsér) ‘tányér’, *тóвтике* (tótike) ‘tötélék’, *пáприкáш* (páprikás) ‘paprikás’, *бúндашкá* (bundáská) ‘bundáskenyér’, *áлдóмáш* (áldomás) ‘áldomás’, *бóгрáч* (bogrács) ‘bográcsgulyás’, *зýрка* (hurká) ‘hurka’, *сегедíньский* (szehedénszkéj) ‘szegedi, székelykáposzta’, *кíфликi* (kifléké) ‘kifli (sütemény)’.

Mezőgazdasági munkával, földműveléssel kapcsolatos: *шор* (sor) ‘sor’, *рокаш* (rokás) ‘rakás’, *лáнци* (lánc) ‘lánc’, *пáйтá* (pájtá) ‘pajta’, *пáлáнтá* (pálántá) ‘pálánta’, *бáлтá* (báltá) ‘balta’, *мáж* (mázs) ‘mázsa’, *áрендáш* (árendás) ‘árendás’.

Család, rokonság: *áндьi* (ángyi) ‘ángy’, *шóвгор* (sovgar) ‘sógor’, *шовгорíня* (sovgarényá) ‘sógornő’, *фáйтá* (fájtá) ‘fajta, család’.

Külső és belső tulajdonságok: *кíньешний* (kényesnéj) ‘kényes’, *сóмар* (szomár) ‘szamár’.

Intézmények, közigazgatás: *вáрош* (város) ‘váras’, *бовт* (bovt) ‘bolt’.

Egyéb (töltelékszók, szitokszók stb.): *вáдь* (vágy) ‘vagy’, *ни* (ni) ‘ni’.

Eredet szerinti csoportosítási lehetőség

A magyar szavakat vizsgálhatjuk eredetük szerint is, ebben az esetben a szókölcsonzéseket két nagy csoportra oszthatjuk:

1. Magyar eredetű szavak, amelyek a magyarból kerültek be a környező szláv nyelvekbe: *bakancs, kapocs, karika, leves, szállás, tarka, ujjas*.
2. Nem magyar eredetű szavak, amelyek magyar közvetítéssel kerültek be a környező szláv nyelvekbe:
 - a) Nemzetközi vándorszavak: pl. *almárium*.
 - b) Német eredetű szavak: pl. *surc, bejgli, kifli*.
 - c) Román eredetű szavak: pl. *palacsinta*.
 - d) Török eredetű szavak: pl. *csizma, papucs*.
 - e) Szláv eredetű szavak (ún. visszakölcsonzések):
pl. *kucsma, nadrág, pogácsa, rétes*.

A nyelvi variálódás sokrétűségéről

A magyar nyelvű kölcsönszavak idővel hozzáidomultak a kárpátaljai ukrán nyelvjárások fonetikai és morfológiai szabályaihoz. Ennek eredményeképpen egy-egy szónak akár járásonként, falvanként lehetnek változatai.

Az egyik legjellemzőbb ismérve a magyar eredetű szónak a beszédben, hogy sokáig magyaros marad a szóhangsúly is benne, vagyis az első szótagra esik. Ebben is lehetnek eltérések nyelvjárásonként, területenként: **szamár** - |*сомаp* vagy *co*|*маp*, **darab** - |*дараб* vagy *да*|*раб*, **pohár** - |*погар* vagy *но*|*гар*.

Fonetikai különbségeket mutatnak az alábbi példák: **palacsinta** – *палачінта* / *палачінда* (pálácsintá / pálácsindá). Ezek elhallásból adódnak, illetve olyan mássalhangzó-változásokat tükröznek, amik a beszédben könnyen végbemehetnek, a magyar nyelvet nem ismerő pedig az ilyen formával találkozhat.

Külön csoportot képeznek az olyan átvételek, amelyek már az adott átvevő ukrán nyelvjárás fonetikai sajátosságait is követik: **csikó** – *чюкюв* / *чіков* / *чіку(в)* (csüküv / csikov / csiku(v)).

A szláv ember a beszédében gyakran használ kicsinyítő képzőt. A grammatikai megnevezése is tükrözi a szándékot, hiszen a nyelvtan ezt a típust becéző-kicsinyítő funkciójúnak tartja. A legtöbb magyar szónak is találunk a kicsinyítő képzős származékával: **pohár** – *погарчик* (pohárcsék), **krumpli** – *крумплик* (krumplék), *крумпличок* (krumplécsok), *крумпилька* (krumpélyká). Esetenként előfordul, hogy a magyar szó magyar kicsinyítő képzőt kap, esetleg azzal együtt jut be az átvevő nyelvbe: **kifli** – *кіфличок* (kiflécsok), esetleg többes számú alakban variálódik: *кіфлики* (kifléké).

Ha már a sajátjának tartja, nem érzi idegennek az adott kifejezést, akkor a használó elkezdheti a magyar alapszót bátrabban tovább képezni szláv toldalékokkal. Ilyenkor már sokszor nem is érzi az idegen voltát: **serpenyő** – *палачінтовка* (palacsintóvka).

Az alábbiakban olyan általánosan ismert és használt szavakat mutatok be, amelyek bármely olyan vegyes lakosságú településen vagy munkahelyen előfordulnak, ahol jellemzően az asszonyok tanulják el a többiektől a recepteket,

s vele együtt a megnevezéseket is átveszik. Szintén megfigyelhető, hogy a legtöbb ilyen átvétel esetében az átvevő nyelvben hozzátesznek egy kicsinyítő képzőt, nemegyszer a magyar *-ka/-ke* formát. Mivel a helyi szláv lakosság nyelvében a magyarhoz hasonló egyik többes szám *-ki/-ké*, ezért a legtöbbször az új átvételű magyar szót viszonylag szabadon variálják mindkét toldalékkal: *бундашка* (bundáská) – *бундашки* (bundáské) ,bundáskenyér’.

A kölcsönhatás foka természetesen koronként és vidékenként különböző. Korábban igen erős volt a magyar nyelv hatása, a közigazgatás, az oktatás, az ügyintézés nyelve olyan helyen is magyar volt, ahol nem magyar ajkú lakosság élt. Ezek az elemek máig élnek az idősebb generáció nyelvi tudatában, akár át is örökíthetik a fiataloknak. Számolni kell tehát bizonyos hányadú magyar szóállománnyal a mai Kárpátalja olyan vidékein is, ahol magyar ajkú lakosság már nem él. Mind a szórványban, mind a tömbben élő magyar lakosság között élő szláv lakosság ismeri és használja az ún. dubletteket is: pl. szlovák *okno* és *oblok*, orosz *akno*, ukrán *akno* és magyar *ablak*.

Kenyérrel és egyéb tésztafélékkel kapcsolatos magyar lexikai kölcsönzések a kárpátaljai nyelvekben és nyelvjárásokban

A szócikk élén a magyar szó áll. Az alaktani és jelentéstani különbségek mellett az adott szóból alakult szócsaládot csak esetenként közlöm. A felsorolt példák élőnyelvek, de régebbi és újabb magyar, orosz, ukrán és román szakirodalmak anyagaiból is merítettem. A szakirodalomból vett névvariánsoknál meghagytam az eredeti lejegyzési formákat. A saját adataimnál legfeljebb a szóhangsúlyt jelölöm indokolt esetben, ha például többféle hangsúllyal is előfordul az adott szóalak. A magyarban is idegen eredetűeket, valamint a szlávból való visszakölcsönzéseket itt csak megemlítem, nem rendszerezem. Az elkészült adattár az eddig végzett kutatások részeredménye, a vizsgált anyag a jövőben alakulni, bővülni fog még.

Az étellel, itallal kapcsolatos magyar lexikai kölcsönzések között a kárpátaljai nyelvekben és nyelvjárásokban a főnevek fordulnak elő leggyakrabban. Ezekből a legtöbb maga az étel, a termék megnevezése (*beigli*, *bundáskenyér*, *csöröge*), illetve az igéből főnevesült megnevezése a konyhai műveletnek, ételkészítési folyamatnak (*rántás*). Ez utóbbiak szintén főnévként kerülhettek át a helyi nyelvjárásokba. A bemutatott szavak mind előfordulnak a beszélt nyelvben, egyeseknek közülük szócsaládjuk alakult az idők folyamán, néha állandósult szókapcsolatok elemeivé váltak (*То тобі не фánки ицту / To tobi ne fánké jiszté*) – ‘Az neked nem fánkevés (nem olyan könnyű dolog)’.

beigli – ukr. *беїгл’і* (beigli), *беїглики* (bejgléké), *байгл’і* (bájgli); a magyarral megegyező jelentésben: *Подай беїгли на стол!* – ‘Tálald fel a bejglit az asztalra!’; Az ünnepi asztal jellemző ételével együtt vették át a megnevezést is, ami a magyar nyelvben bajor–osztrák eredetű.²

bundáskenyér – ukr. *бундашка* (bundáská), *бундаш кенір* (bundás kenyir) (<https://m.facebook.com/betyargrill/posts/342271936335866/>); a magyarral megegyező jelentésben: *бундаш кенір – хліб у шубі.* – ‘Bundáskenyér – kenyér bundában’. A kárpátaljai konyha általánosan ismert étele ugyanezen a néven.

csiga – ukr. *чїга* (csigá): csigatészta, jellemző alakjáról kapta nevét. *Чїзу подають до левеша.* – ‘A csigát a leveshez tálalják’. Hagyományos levesbetét lakodalmak és egyéb ünnepek alkalmával Kárpátalján. *Csigatészta*, *csigaleves* összetételekben is előfordul az átvételek között is.

csöröge – ukr. *чїриги* (csérégé), *чїрик* (csérék) (Ноча 2009, 45.), *чырик* (csörék) (Ноча 2009, 45.), *чїврик* (csévrek) (Ноча 2009, 45.): Csörögefánk: *Бабцини чїриги найліпши* – ‘A nagymama csörögéi a legjobbak’. Az ukrán nyelvben a szó egyes és többes számban is előfordul.

falat – ukr. *фáлат* (fáfát) (Lizanec 1976, 395.; Ноча 2009, 45.), *фалáт* (fálát) (Ноча 2009, 45.): 1. egy rész a kenyérből: *фáлат хліба* – ‘egy falat kenyér’;

2 Az Arcanum Magyar etimológiai szótár alapján.

2. az elkészített étel egy csekély része: *фáлат на тарілці* – 'falat a tányéron'. Előfordul hangsúlyos második szótaggal is (*фалáт*).

fánk – ukr. *фáнк* (fánk), *фáнкá* (fánká) (Lizanec 1976, 440.; Hoca 2009, 45.), *фáнок* (fánok) (Hoca 2009, 45.), *фáнки* (fánké): A magyarral megegyező értelemben: *То тобі не фáнки їсти* – 'az neked nem fánkevés (nem olyan könnyű dolog)'.
gombóc – ukr. *гáмбóўца* (gámbócá) (Lizanec 1976, 411.; Hoca 2009, 46.), *гóмбóўца* (gombócá) (Hoca 2009, 46.), *гáмбóўцá* (gámbócjá) (Hoca 2009, 46.), *гóмбóвц* (gombovc) (Lizanec 1976, 411.), *гóмбóвци* (gombóvéc) (Lizanec 1976, 411.), *гóмбóўци/-i*. (gombócé/i) (Lizanec 1976, 411.), *гóмбóвци* (gombovci) (<https://vidviday.ua/blog/12-zakarpatskykh-blyud/>). A Nagy-ág (Rika) és a Talabor (Tereblja) folyók közén, az Ökörmezői járásokban is elterjedt az elmúlt évtizedekben. Míg Lizanec 1976-ban még itt nem talált rá példát, addig a nem régi felmérésekben már előfordul ebben a járásban is egyes és többes számban egyaránt – *гóмбóўци/-i* (gombócé/i) (Lizanec 1976, 411.; Hoca 2009, 46.). Az ejtéskülönbséget a magyar szó utolsó szótagjában lévő hosszú magánhangzó okozza, amelyhez hasonló változatokkal igyekszik behelyettesíteni az ukrán nyelvű beszélő. A helyi konyha jellemző étele, a név általánosan ismert, az éttermek menükártyáján is gyakran szerepel. Kárpátalján kívül egyéb ukrán nyelvjárásokba nem került át.

kalács – ukr. *калáч* (kálács), *калáчи* (kálács); A magyarral azonos jelentésben: *Калáч не хлїб* – 'A kalács nem kenyér'. A református magyarok mai napig így (is) nevezik a húsvéti kalácsot, de a szláv ajkúak ebben jelentésben soha nem használják. Az mindig pászka.

kifli – ukr. *кїфл'и* (kifli) (Lizanec 1976, 436.; Hoca 2009, 45.), *кїфлик* (kiflék) (Lizanec 1976, 436.; Hoca 2009, 45.), *кїфличок* (kiflécsok) (Halász 2022, 44.), *кїфлика* (kifléká) (Halász 2022, 44.) *кїфлики* (kifléké), *пїфлики* (pifléké); aprósütemény, a kárpátaljaiak körében általánosan ismert. Étlapokon, recepteskönyvekben is ebben a formában szerepel: <https://vidviday.ua/blog/12-zakarpatskykh-blyud/> A magyar szó a német *Kipfel*ből ered (TESz. II: 485.), a kárpátaljai nyelvjárásokban a magyarból származik.

knédli – ukr. *кнédлики* (knédléké); a magyarral megegyező értelemben: *Кнédлики з капúстов* – 'Knédli káposztával'. A kárpátaljai ételek között

szintén ezen a néven szerepel ТОП-12 рекомендованих закарпатських страв від колективу «Відвідай»: <https://vidviday.ua/blog/12-zakarpatskykh-blyud/>

krémes – ukr. *кримеш* (krémes); krémmel töltött sütemény jelentésben: *Кримеш – улюблений всіма торт. – ‘A krémes mindenki kedvenc tortája’.* Elterjedt megnevezése a klasszikus süteménynek, amely itt általában kerek, torta formájú. Számos recepteskönyv használja a „magyar krémes” elnevezést.

lángos – ukr. *лэнгош* (lángos) (Носа 2009, 45.), *лэнгошка* (lángoská) (Носа 2009, 45.) A magyarral megegyező jelentésben: *Лэнгош продається в Ужгороді. – ‘Lángost árulnak Ungváron’.* A *лэнгошка* (lángoská) forma kicsinyítő képzős származék, szintén elterjedt.

laska – ukr. *лášка* (lášká) (Носа 2009, 45.). 1. Vékonyra kinyújtott gyúrt tésztából készített széles metélt. 2. Vékony sült tésztaalap, ami keletlen tésztából készül a böjti időszakban. Szárazon, zsiradék nélkül pirították a tűzhely (*спór; sparhelt*) tetején. Ma serpenyőben ugyanígy. Magyar nyelvű változatai: *laska, laskatészta, loksá*. Északi szláv eredetű: szlovák *lokša* (‘krumplis tésztából sült lepény’), ukrán *loksa* (‘metélt tészta’). Ezek a tatár *laksa* közvetítésével a perzsa *lahsa* (‘kásaféle’) szóból erednek. A magyar szóalak hangátvetés eredménye. (Kniezsa 1974, 306–308.; TESz. II: 725–726). Kárpátalján mindkét formában előfordul (laska, loksá).

linzer – ukr. *лінзер* (linzer), *лінзерки* (linzerké); a magyarral megegyező jelentésben: *Смачні лінзерки пече бабка. – ‘Finom linzerkéket süt nagymama’.* Az egész térségben ismert és kedvelt magyar sütemény.

mézes – ukr. *міўзеши* (mėjzes), *міўзешки* (mėjzeské); mézessütemény jelentésben: *міўзешки на різдво – ‘mézes karácsonyra’.* A sütemény neveként elterjedt, de a *méz* szótó magában nem használatos.

palacsinta – ukr. *палачінта* (pálácsintá), *палачінти* (pálácsinté), *палачінка* (pálácsinká) (Носа 2009, 46.); a magyarral megegyező jelentésben: *Сьогодні у нас палачінти. – ‘Ma nálunk palacsinta van’.* *палачінка* (pálácsinká) formában a Rahói járásban fordul elő (Носа 2009, 46.). A *серпенюб* (*palacsintavas*) megnevezéseként *палачінтовка* (pálácsintovká) formában is ismert.

- perec** – ukr. *перець* (perec); a magyarral megegyező jelentésben: *Купи перець мені!* – ‘Vegyél perecet nekem!’
- piskóta** – ukr. *пішкóта* (piskótá), *пішковта* (piskóvtá); rom. *piscótă* (Zékány 1964, 142.); a magyarral megegyező jelentésben: *Пішковта із сливоками* – *Piskóta tejszínhabbal*.
- pogácsa** – ukr. *погáч* (pogács) (Lizanec 1976, 414.; Hoca 2009, 45.), *погáчик* (pogácsék) (Hoca 2009, 45.), *богáч* (bogács) (Lizanec 1976, 393–394., 414.; Hoca 2009, 45.), *богáчик* (bogácsék) (Hoca 2009, 45.), rom. *pogăčë* (Zékány 1964, 142.): 1. A magyarral megegyező jelentésben: *Твеирдóйе йак / ги богáч* (Halász 2022, 47.) – ‘Kemény, mint az a pogácsa’. 2. Egyes vidékeken torta jelentésben is előfordul (Lizanec 1976, 393–394., 414.). A *богáч* variáns szókezdő hangja [б] < [п]. *богáчик* (bogácsék) – az ukrán nyelvben végbetment zöngésedés eredménye. A szót a Szlatina környéki románok is ismerik.
- prézli** – ukr. *пріўзл’и* (préjzli) (Hoca 2009, 46.), *пріўзл’и* (prézli) (Hoca 2009, 46.), *прéзл’и* (prezli) (Hoca 2009, 46.), *пріўзлики/-и* (préjzléké/ö) (Hoca 2009, 46.), *пріўзлики/-и* (prézléké/ö) (Hoca 2009, 46.), rom. *prèsl’i* (Zékány 1964, 142.); a magyarral megegyező jelentésben: *Гомбовци з пріўзликами*. – ‘Gombóc prézlivel’. Az ukrán kicsinyítő képzős származéka is általánosan ismert forma. A helyi román nyelvjárásokban is előfordul.
- rántás** – ukr. *рантáш* (rántás), *рáнтáш* (rántás), *рантáшкá* (rántáská), *рантамáш* (rántás’) (Bárány 2021, 65.), rom. *rîntàș* (Zékány 1964, 146.); a magyarral megegyező jelentésben: *крúмпл’и рáнтóван’и* (Hoca 2009, 46.). – ‘rántott krumpli’. Igeként is előfordul: *рантовáти* (rántóváté) (Lizanec 1976, 426.; Bárány 2021, 65., Hoca 2009, 46.).
- rétes** – ukr. *рейтеш* (rejtés), *рійтеш* (réjtés) (Hoca 2009, 45.) a magyarral megegyező jelentésben: *Из рейтеша накручений рулет* – ‘Rétesből csavart tekercs’. A magyar eredetű szó (MOSz. II: 649.) általánosan ismert, menükártyákon, receptekben így szerepel.
- sütemény** – ukr. *шутемін’и* (suteményi), *шитемін’и* (siteményi), *шóтимін’а* (sotéményi) (Hoca 2009, 45.); a magyarral megegyező értelemben: *Бері шутемін’и!* – ‘Vegyél a süteményből!’ Az első szótag magánhangzójának variációit az okozza, hogy a helyi szláv nyelvjárások nem mindegyikében szerepel az *ü*, illetve az, hogy az irodalmi nyelvből hiányzik.

- tarhonya** – ukr. *торгоня* (tarhonya), *торлоня* (targonya); a magyarral megegyező jelentésben: *Торгоня – то домашні макарони* (<https://vidviday.ua/blog/12-zakarpatskykh-blyud/>) – ‘A *tarhonya* házi készítésű tészta.’
- tarkedli** – ukr. *торкегл’і* (tarkegli) (Ноча 2009, 46.), *торкедл’і* (tarkedli) (Lizanec 1976, 440.; Ноча 2009, 46.); *торкедлики* (tarkedléké), *торкедл’і* (tarkedli): A magyar kiejtéssel teljesen megegyező *торкедл’і* formában a Szőlősi járásban fordul elő (Lizanec 1976, 440.). *Торкедл’і будеи?* – ‘Kérsz *tarkedlit*?’
- vakaró** – ukr. *вакаров* (vakaró), *вакарүү* (vákárú) (Ноча 2009, 45.), *вакаріүүчик* (vákárúcsék) (Ноча 2009, 45.): a magyar nyelvjárási *vakaró* megfelelője. 1. A megszokottnál külsőleg csúnyább, laposabb (bolti) kenyér neve. *Хліб як той вакаров – ‘Олян а kenyér, mint a vakaró’*. 2. a magyar szó jelentésének megfelelően kenyérsütéskor a maradék tésztából készült utolsó kenyér, ami kisebb és külsőleg is csúnyább a többinél. *Остаток на вакаров – ‘Марадék а vakaróra’*.
- zserbó** – ukr. *жербо* (zserbo); a magyarral megegyező jelentésben: “*Жербо*” *абсолютно особливий, святковий, і готується дуже просто!* – ‘A *zserbó* *abszolút egyedi, ünnepi és nagyon egyszerűen elkészíthető*’. Ukránul gyakran használják az *угорський пиріг “Жербо”* megnevezést (<https://gazdynja.com/uhorskyy-pyrih-zherbo-smachnyy-retsept-za-smakom-tse-spravzh-nisinky-tort/>).

ÖSSZEFOGLALÁS

Kárpátalján mindig számos nyelv és nemzetiség élt egymás mellett. A mindennapi kommunikáció során így természetes, hogy egy kárpátaljai magyar néha olyan szituációba kerül, hogy másik nyelvet, nyelvváltozatot kell használnia, de a velünk élő más nemzetek képviselői is eltanulták a nyelvünket valamilyen fokon a sikeres kommunikáció érdekében.

Ez a nyelvi sokszínűség a 2001-es népszámlálási adatokból is kitűnik: a megyében több mint 100 nemzetiség képviselteti magát, közülük a legnagyobb arányban az ukránok (80,5%), a magyarok (12,1%), a románok (2,6%), az oro-

szok (2,5%) és a cigányok (1,1%) (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003; Molnár–Molnár 2005, 20.).

A nyelvi, etnikai kontaktus természetes velejárója, hogy az együttélés során tanulunk egymástól, átveszünk nyelvi és viselkedési mintákat, nyelvhasználatunkban interferenciajelenségek tapasztalhatók. A két vagy több nyelv párhuzamos és mindennapi használata sajátos nyelvi döntéseket és viszonyulásokat eredményez. Ilyen a nyelvválasztás, a nyelvcseré és a nyelvkeverés jelensége is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bárány 2021.** Барань Є: Угорсько-українські зв'язки: мовна інтерференція і мовознавчі контакти. In: *Hungaro-Ucrainica*. Наукове видання (монографія). Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II., ЗУІ ім. Ф. Ракоці II – ТОВ «РІК-У» Берегове–Ужгород, 2021.
- Halász 2022.** Галас, Алла Михайлівна: Угорські запозичення в закарпатських народних порівняннях. In: *Україністика в Угорщині та поза її межами II*. Матеріали міжн. наук. конференції. Printpix nyomda és grafikai stúdió, Budapest, 2022. 47–59.
- Носа 2009.** Гоца, Е.: Угорські нашарування серед назв їжі в українських говорах Карпат. In: I. Сабадош – О. Миголинець (упор.) *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. збірник наук. праць. Вип.13. Ужгород, 2009. 45–49.
- Káprály 2014.** Káprály Mihály: Magyar nyelvi elemek az Ungvári járás Nagyláz község lakosainak nyelvhasználatában. In: Bárány Erzsébet – Csernicskó István (szerk.): *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність/Az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok múltja és jelene*. Матеріали міжнародної наукової конференції/Nemzetközi tudományos konferencia előadásai. V. Pagyak Kiadója, Ungvár, 2014. 132–150.
- Kniezsa 1974.** Kniezsa István: *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*. I–II. kötet. 2. kiadás. Budapest, 1974.
- Lizanec 1976.** Лизанець П.М.: *Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР*. Ужгород, 1976.
- Molnár–Molnár 2005.** Molnár József – Molnár D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálás és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász, 2005.
- TESz.** *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–4*. Főszerk. Benkő Loránd, Akadémiai Kiadó, Budapest. 1967–1976.
- Zékány 1964.** Зикань И.В.: *Влияние венгерского языка на диалект румынского языка в Закарпатье*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Тарту, 1964 (Kézirat).

ЕСУМ. *Етимологічний словник української мови*: В 7 т. Київ, Наукова думка, 1982–2012.

INTERNETES PÉLDÁK

<https://m.facebook.com/betyargrill/posts/342271936335866/> (a letöltés időpontja: 2023. november 5.)

ТОП-12 рекомендованих закарпатських страв від колективу «Відвідай»:
<https://vidviday.ua/blog/12-zakarpatskykh-blyud/> (a letöltés időpontja: 2023. november 5.)

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/b-F1794/bejgli-F186E/> (a letöltés időpontja: 2023. november 5.)

<https://gazdynja.com/uhorskyy-pyrih-zherbo-smachnyy-retsept-za-smakom-tse-spravzhnisinky-tort/> (a letöltés időpontja: 2023. november 5.)